Page No.
Date

Name: RATHVA SHIVRAJBHAI SHAILESHBHAI

SUBJECT : CDC COURSE BANKING & FIN 2025-26

Roll No : 73

COLLEGE : R.R. Lalan College.

PNR No : E 2303000TT00782.

PAPER CODE : MJ-BAF - 101.

student sing :- Shivraj

Rathva Shivay Shaileshbhai (R)

પ્ર. 1. આર. બી. આઈની નાણાકીય નીતિની સમજૂતી વિસ્તૃત રીતે આપો.

જવાબ- **પ્રસ્તાવના:-**

રિઝર્વ બેંક ઓફ ઈન્ડિયા (RBI) ભારતનું કેન્દ્રીય બેંક છે. જે 1935માં સ્થાપિત થયું હતું. તેનું મુખ્ય કાર્ય ભારતની આર્થિક સ્થિરતા જાળવવાનું છે. જેમાં નાણાકીય નીતિ એક મહત્વપૂર્ણ ભાગ છે. નાણાકીય નીતિ દ્વારા RBI આર્થિક વૃદ્ધિ, મોંઘવારીના નિયંત્રણ, રોજગારી અને નાણાકીય ક્ષેત્રની સ્થિરતા પર અસર કરે છે. આ નીતિને RBI ની મોનેટરી પોલિસી કમિટી (MPC) દ્વારા નક્કી કરવામાં આવે છે. જે 2016માં સ્થાપેલી છે અને તેમાં 6 સભ્યો હોય છે. (3 RBI અને 3 સરકારી નોમિનેટેડ)

નાણાકીય નીતિ શું છે?

નાણાકીય નીતિ એ એક એવા સાધનોના સમૂહ છે જેનો ઉપયોગ રાષ્ટ્રની મધ્યસ્થ બેંક દ્વારા એકંદર નાણાં પુરવઠાને નિયંત્રિત કરવા અને આર્થિક વિકાસને પ્રોત્સાહન આપવા માટે કરવામાં આવે છે.

* નાણાકીય નીતિના પ્રકારો :*

નાણાકીય નીતિના ત્રણ પ્રકારો છે.

1. વિસ્તારવાદી નાણાકીય નીતિ
2. સંકોચનવાદી નાણાકીય નીતિ
3. તટસ્થ નાણાકીય નીતિ

આ ત્રણે નાણાકીય નીતિઓના પ્રકારો દેશના આંતરિક અર્થતંત્ર ઉપર અને અન્ય દેશો સાથેના આર્થિક વેપાર ઉપર અલગ-અલગ અસરો ઉત્પન્ન કરે છે.

Rathva shivraj shaileshbhai (Shivraj)

1. વિસ્તારવાદી નાણાકીય નીતિ:-

"પૈસા વધારો, વ્યાજ ઘટાડો, અર્થતંત્ર ચલાવો."

2. સંકોચનવાદી નાણાકીય નીતિ:-

"પૈસા ઘટાડો, વ્યાજ વધારો, મોંઘવારી રોકો."

3. તટસ્થ નાણાકીય નીતિ:-

"સંતુલન જાળવો - ન વધારો ન ઘટાડો"

* નાણાકીય નીતિના મુખ્ય ઉદ્દેશો *

RBI ની નાણાકીય નીતિના મુખ્ય ધ્યેયો નીચે મુજબ છે

1. મોંઘવારી નિયંત્રણ:
RBI નો પ્રાથમિક ધ્યેય 4% મોંઘવારી (CPI આધારિત) જાળવવાનો છે, જેની ±2% ટોલરન્સ છે. આ 2016 ના નાણાકીય નીતિ ફ્રેમવર્ક હેઠળ નક્કી થયું છે.

2. આર્થિક વૃદ્ધિ:
GDP વૃદ્ધિને પ્રોત્સાહન આપવું, ખાસ કરીને વૃદ્ધિના સમયે.

3. નાણાકીય સ્થિરતા:
બેંકોમાં મૂડીની પર્યાપ્તતા, લિક્વિડિટી અને નાણાકીય ક્ષેત્રનું જોખમ ઘટાડવું.

Rathva shivay. shaileshbhai (R) Shivay.

4. રોજગારી અને વિનિમય દર:

રોજગારી વધારવી અને રૂપિયાના મૂલ્યને સ્થિર રાખવું.

* નાણાકીય નીતિના સાધનો :- *

રિઝર્વ બેંક ઓફ ઇન્ડિયા (RBI) તેની નાણાકીય નીતિને અમલમાં મૂકવા માટે પ્રત્યક્ષ અને પરોક્ષ સાધનોનો ઉપયોગ કરે છે. આ સાધનો દ્વારા RBI લિક્વિડીટી (પૈસાનો પુરવઠો) વ્યાજ દરો અને બેંકોની ક્રેડિટ આપવાની ક્ષમતાને નિયંત્રિત કરે છે.

1. પ્રત્યક્ષ સાધનો:-

આ સાધનો પૈસાના પુરવઠાને સીધી અસર કરે છે અને તેનો પ્રભાવ અર્થતંત્ર પર પડે છે.

2. પરોક્ષ સાધનો:-

આ સાધનો ક્રેડિટના વિતરણને નિયંત્રિત કરે છે અને ચોક્કસ સેક્ટરો પર અસર કરે છે.

* મોનેટરી પોલિસી કમિટી (MPC) *

- રચના: ગવર્નર (ચેરપર્સન), ડેપ્યુટી ગવર્નર અને 4 નિષ્ણાત (સરકાર દ્વારા નોમિનેટ).
- બેઠકો: વર્ષમાં 6 વખત (બે મહિને એક), જેમાં નાણાકીય નીતિના રિઝોલ્યુશન પર મતદાન થાય છે.
- સંહાજિત નિર્ણય પ્રક્રિયા:- મોંઘવારી ઇન્ડિકેશન ટાર્ગેટ પર આધારિત, જેમાં આર્થિક ડેટા (GDP, CPI, IIP) વિશ્લેષણ કરવામાં આવે છે.
- સુધારણા: 2025 સુધીમાં MPC ની બેઠકોમાં મોંઘવારી અને વૈશ્વિક અસરો (જેમ કે યુએસ ફેડ રેટ)

Rathva chirag shaileshbhai ([illegible])

* નાણાકીય નીતિની વિવિધ અસરો *

નાણાકીય નીતિ એ કેન્દ્રીય બેંક (જેમ કે ભારતમાં RBI) દ્વારા અપનાવવામાં આવતી નીતિ છે. જેમાં પૈસાના પુરવઠા, વ્યાજદર અને ધિરાણના પ્રવાહને નિયંત્રિત કરીને અર્થતંત્રને પ્રભાવિત કરવામાં આવે છે. તેની અર્થતંત્ર પરની મુખ્ય અસરો નીચે મુજબ છે:

1. આર્થિક વૃદ્ધિ:

- વિસ્તરણકારી નીતિ: વ્યાજદર ઘટાડીને અને પૈસાના પુરવઠો વધારીને રોકાણ અને ખર્ચ વધે છે. જેનાથી GDP વૃદ્ધિ થાય છે.

- સંકોચનકારી નીતિ: વ્યાજદર વધારીને ખર્ચ અને રોકાણ ઘટાડે છે જે વૃદ્ધિને ધીમી પાડી શકે છે.

2 ફુગાવો:

- નીચા વ્યાજદરથી માંગ વધે છે. જેનાથી ફુગાવો વધી શકે છે
- ઊંચા વ્યાજદરથી માંગ ઘટે છે. જે ફુગાવાને નિયંત્રણમાં રાખે છે.

3 બેરોજગારી:

- વિસ્તરણકારી નીતિથી વ્યવસાયો વધુ રોકાણ કરે છે જેનાથી નોકરીઓ વધે છે અને બેરોજગારી ઘટે છે.
- સંકોચનકારી નીતિથી રોકાણ ઘટે છે, જે બેરોજગારી વધારી શકે છે

Rathva shivani Shaileshbhai (B) Bshivani

4. વિનિમય દર:

- ઊંચા વ્યાજદરથી વિદેશી મૂડી આકર્ષાય છે. જેનાથી રૂપિયો મજબૂત થાય છે.
- નીચા વ્યાજદરથી મૂડી બહાર જાય છે. જે રૂપિયાને નબળો પાડે છે.

5. રોકાણ અને બચત:

- નીચા વ્યાજદરથી લોન સસ્તી થાય છે. જે રોકાણને પ્રોત્સાહન આપે છે.
- ઊંચા વ્યાજદરથી બચત વધે છે. પરંતુ રોકાણ ઘટે છે.

6. બેંકિંગ અને નાણાકીય સ્થિરતા:

- CRR SLR જેવા સાધનોથી બેંકોની પ્રવૃત્તિઓ નિયંત્રિત થાય છે.
- અતિ વિસ્તરણથી નાણાકીય અસ્થિરતા (જેમ કે બબલ્સ) થઈ શકે છે.

નાણાકીય નીતિની સામાન્ય લોકો પરની અસરો:

નાણાકીય નીતિની (RBI દ્વારા રેપો રેટ, CRR વગેરેમાં ફેરફાર)

Rathva Shivrajbhai Shaileshbhai (R) Shivraj

નાણાકીય નીતિની વેપારીઓ પરની અસરો:

નાણાકીય નીતિ (RBI રેપો રેટ, CRR, ઓપન માર્કેટ ઓપરેશન્સ વગેરે) વેપારીઓને લોન, ઉધારી, ફોરેક્સ, લોન્સ અને ડોમેસ્ટિક માર્કેટમાં સીધી-પરોક્ષ રીતે અસર કરે છે. અસરો વિસ્તરણકારી અને સંકોચનકારી નીતિ પર આધારિત છે.

નાણાકીય નીતિની આયાત અને નિકાસકારો પરની અસરો

નાણાકીય નીતિ મુખ્યત્વે વિનિમય દર, વ્યાજ દર અને સ્થાનિક માંગને પ્રભાવિત કરીને આયાત અને નિકાસ પર અસર કરે છે. તેની અસર વિસ્તરણકારી અને સંકોચનકારી નીતિ પર આધારિત છે. નીચે વિગતવાર સમજાવ્યું છું.

1) વિનિમય દર પર અસર (પ્રાથમિક અસર)

1) વિસ્તરણકારી નીતિ (નીચા વ્યાજદર)

- વિદેશી મૂડી બહાર જાય છે, જેનાથી સ્થાનિક કરન્સી (જેમ કે રૂપિયો) નબળી પડે છે.
- નિકાસકારો માટે: નિકાસ સસ્તી થાય છે. વિદેશી બજારમાં સ્પર્ધા વધે છે → નિકાસ વધે, નફો વધે.
- આયાતકારો માટે: આયાત મોંઘી થાય છે - ખર્ચ વધે અથવા આયાત ઘટે.

2) સંકોચનકારી નીતિ (ઊંચા વ્યાજદર):

- વિદેશી મૂડી આકર્ષાય છે, જેનાથી કરન્સી મજબૂત થાય છે.
- નિકાસકારો માટે: નિકાસ મોંઘી થાય છે. વિદેશી બજાર સ્પર્ધા ઘટે - નિકાસ ઘટે, નફો ઘટે.
- આયાતકારો માટે: આયાત સસ્તી થાય છે - ખર્ચ ઘટે

Rathva shivraj shaileshbhai (R shivraj) Page No. 7

~~નિકાસ ઉદ્યોગો પ્રભાવ : વિદેશ વિસ્તાર સમય~~
માર્જિન ઘટી અથવા આયાત વધે.

2. માંગ અને ફુગાવો પર અસર (પરોક્ષ અસર)

• વિસ્તરણકારી નીતિ: અર્થતંત્રમાં માંગ વધે છે, જેનાથી સ્થાનિક વસ્તુઓની માંગ વધે - આયાત વધી શકે (જો સ્થાનિક પુરવઠો અપૂરતો હોય). પરંતુ ફુગાવો વધે તો નિકાસ-કારોના ખર્ચ વધે.

• સંકોચનકારી નીતિ:
માંગ ઘટે છે. આયાત ઘટે (ઓછો વ્યાજદરથી). ફુગાવો નિયંત્રણમાં રહે તો નિકાસકારોને સ્થિર કિંમતોનો લાભ મળે.

3. ક્રેડિટ અને રોકાણ પર અસર:

નીચા વ્યાજદરથી લોન સસ્તી થાય છે → નિકાસકારો અને આયાતકારો લોન વ્યવસાય વિસ્તારી શકે. પરંતુ વિનિમય દરની અસર વધુ પ્રબળ હોય છે.

ઊંચા વ્યાજદરથી ક્રેડિટ મોંઘું થાય છે → વ્યવસાયોના વિસ્તારમાં અડચણ, જે આયાત-નિકાસને અસર કરે.

આમ આર.બી.આઈ.ની નાણાકીય નીતિ એ ઘણી રીતે માલસોને, વેપારીઓને તથા માંગ અને પુરવઠાને અસર કરે છે.